

גם לראות תמונתה מחמם כמו להכירה, לע"ד הרי ראייה לסתור שהרי אמרו שעשתה לו שתי צורות זונות ולמה דוקא זונות וגם מהיכן ידע אחאב שהן זונות אלא בודאי הכיר אותן מקודם וכן פרש בעיון יעקב בתרוץ השני שמכירה במעשיה כשהיתה זונה עכ"ל. ועוד יש לאמר שצורות זונות היינו תמונות נשים בעירום וממילא הן של זונות ואינו ענין לתמונות נשים בעלמא, ובודאי הכל לפי התמונה וגם לא ראי צילום או שחור ולבן כראי סרט או צבעים. וממילא ליתא גם למה שהביא בשו"ת יביע אומר שם סוף סימן ז' שראוי לאשה שלא תצטלם אפילו לבושה בצניעות, ואם משום שמא תבוא התמונה לידי אנשים ולא מעלי הלא אסור להסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ומכל מקום היא אינה מחויבת לכסות אצבעותיה.

יהודה הרצל הנקין

והאחרונים נחלקו בקול אשה ברדיו ורבים הקילו כשאינו מכירה והביאם בשו"ת יביע אומר חלק א' חלק אורח חיים סימן ר'. ושם באות י"א ובסוף סימן ז' כתב שאם ראה תמונה שלה אפילו פעם אחת הרי כידועה ומכירה דזיל בתר טעמא שמא יהרהר, ולע"ד אינו כן כי היום בהרבה מקומות לא שייך זיל בתר טעמא כיון שבעו"ה דשו רבים בשירי נשים ואינם מהרהרים אפילו בקול אשה ממש ובדומה למה שכתב בהקדמה לים של שלמה במסכת קדושין פרק ד' אות כ"ה, ולכן די לנו לאסור מה שמפורש בגמרא זולת בשירי עגבים או כאשר שרה אשה המפורסמת כפרוצה. ומה שהביא מהעיון יעקב במסכת תענית דף ה' עמוד ב' שדייק ממסכת סנהדרין דף ל"ט עמוד ב' אחאב איש מצונן היה ופרש"י לא היה אוהב תשמיש ועשתה לו איזבל שתי צורות זונות במרכבתו כד יראה אותן ויתחמם עכ"ל הגמרא ואלמא

סימן לה

האזנה למוסיקה כנסייתית, הזכרת שם ע"ז ואיסור לא תתן להם חן

במסכת סנהדרין דף צ"ט עמוד א' בדברי ר' הילל. וב' שמאמינים שהלחם שלהם נהפך בפולחן המא"ס לגופו של ישו. וג' שסוגדים לצלמים ואיקונים ודרך סגידתם היא כריעה בעשיית סימן הצלב.

כל זה בנצרות הקאתולית והאורתודוקסית והאנגליקאנית אבל מאז לותר נטשו הכנסיות הפרוטסטנטיות את הסיגוד לצלמים. ובכנסיה שאינם סוגדים בה לצלמים ואינם אצלם אלא לזכר בעלמא אזי אפילו דמות האיש על הצלב אינה עבודה זרה, ונלמד מרבנו ירוחם נתיב י"ז חלק ד' שהביא בשם רבו שבגויים שלנו שאינם עובדים לחמה וללכנה ודרקון וכו' כלים שנמצאות עליהם דמויות אלו אינם אסורים בהנאה אף על פי שנאסרו בגמרא, וכתב ואפשר דגויים שלנו שאינם אדוקים בעבודה זרה כל מה שעושים בכלים צורת אשה ובנה או צורת שתי וערב ואדם תלוי עליו אינן עשויין אלא לנוי ומותרים בהנאה כלם ואסור להשהותם משום חשד עכ"ל. ומה שסיים שראוי להחמיר בספק איסור תורה עכ"ל היינו משום שעובדים לצורות אלה

ב"ה, ר"ה ניפן תשנ"ד
לאשה אחת

קבלתי שאלתך בקשר להאזנה למוסיקה כנסייתית ולפני כמה חדשים הגיעה שאלה דומה מישראלית הנמצאת בלונדון. בארצות האל דיני עבודה זרה הם כאבן שאין לה הופכים ולכן אכואה בארוכה.

א

עיקר עבודה זרה הוא הגישום של האלוקים, והנצרות דינה כעבודה זרה מכמה סיבות: א' האמונה בשילוש של האב והרוח הקדוש והבן שמחשבים את ישו לאלקים, ואלמלא כן הפיצול באתודות הבורא בין האב לרוח הקדוש לא היה נחשב ע"ז לגבם כל עוד לא ניתן להגשמה אף על פי שהוא מינות לגבינו. גם אילו חשבו את ישו לבן אלקים ח"ו אבל לא לאלקים עצמו ולא היו עובדים אותו היה זה מינות אבל לא ע"ז ואילו חשבו אותו למשיח אבל לא לאלקים ולא לבן אלקים היה זה טעות ושטות אבל לא ע"ז ועיין

בכנסיות ותהלוכות ולכן אולי נעשו לכוונת עבודה אף בכלים, אבל אם אינן נעבדות כלל פשוט שאינן אסורות וכן הוא בשלחן ערוך יורה דעה סימן קמ"א סעיף א' בהג"ה ועיין בדרכי תשובה.

מכל מקום רוב הכנסיות הפרוטסטנטיות מאמינות בשילוש ומקיימות פולחן המא"ס וכיון שמקבלים עליהם את ישו לאלוה אסור להיכנס לבית תפילתם. ורק היוניטאריאני"ס ומקצת אחרים אינם מאמינים באלוהותו של ישו, וכנסיות שלהם אינן בתי ע"ז ומותר להיכנס לתוכן שלא בשעת תפילתם כמו שמותר להיכנס למסגד אלא שאין לעשות כן משום החשד כי העולם אינו מבדיל בין כנסיה לכנסיה.

ב

וברבנו ירוחם שם בחלק ה' בענין הלאו בפרשת משפטים ושם אלהים אחרים לא תזכירו הביא בשם ראב"ה, דוקא ששמה שם שררה ואלוקות אבל קדשים שלהם שהם כשמות בני אדם אין חשש להזכירם עכ"ל וכן הביא המרדכי במסכת עבודה זרה רמז תת"ט וקדושים שלהם היינו סיינטי"ס בלע"ז. וכן בתוספות במסכת סנהדרין דף ס"ג עמוד ב' בד"ה אסור לאדם לעשות שותפות כתבו שבזמן הזה כולם נשבעים בקדשים שלהם ואין תופסין בהם אלהות וכו' ואף על פי שמשתפים שם שמים ודבר אחר וכו' בני נח לא הוזהרו על כך עכ"ל היינו שנשבעים ב"י גא"ד אנ"ד סיינטי"ס וכיוצא בו, או שכונתם שנשבעים כברית החדשה שלהם הנקראת איונג'לו"ם כמו שהביא רבנו ירוחם בשם ר"י. מה שאין כן להישבע בשילוש בהדיא הוי נשבע בע"ז ממש וכן כתב בשו"ת שער אפרים סימן כ"ד ועוד אחרונים והובאו בסימן קמ"ז בפתחי תשובה סעיף קטן ב'.

וכיון שאסור להזכיר אלהים אחרים היאך אנו מזכירים בלע"ז ימי השבוע ודנסד"יי ותארסד"יי שנקראו על שמות האלילים הגרמניים וואדן ותאר וחדשי החמה ינאר ויוני וכו' על שמות האלילים הרומיים וחדשים אלו נזכרים גם בכתבי הראשונים, ועוד יש דברים רבים כאלה ולדוגמה בירושלים מוכרים שימורי דגים הנושאים את שם אליל הים היווני הקדום ועל הקופסאות מופיע הכשר בד"ץ קהל מחזיקי הדת. וצריך לאמר שכיון שנתבטל פולחן אלילים אלה ועבר מן העולם מותר להזכיר את שמם וכמו שתירץ בספר

היראים הקצר מצוה ע"ה ובשלם רמ"ה את מה שאמרו במסכת סנהדרין דף ס"ג עמוד ב' כל ע"ז הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה עכ"ל. ומיהו בשלמא לדעת ספר החנוך במצוה פ"ז שהזכרת אלהים אחרים בלי שבועה אינה אלא הרחקה דרבנן לכן שפיר התירו להזכיר אלילים שפולחנם בטל או שנזכרו בכתבי הקדש, אבל לדעת ספר היראים היא דאורייתא וכן כתב בסמ"ג לא תעשה ל"ב שבכלל לאו זה שלא יאמר אדם לחברו שמור לי בצד ע"ז פלונית וכו' והוא הדין שבכל ענין אסור להזכיר שם ע"ז שהרי המקרא נכתב בסתמא עכ"ל וכן כתב בסמ"ק מצוה קי"ד שבכלל זה שלא יאמר אדם לחברו וכו' עכ"ל ובפסקי הרא"ש במסכת סנהדרין שם כתב שבכל ענין אסור דקרא סתמא כתיב עכ"ל וכדברי הסמ"ג, ואם הוא מדרבנן וקרא אסמכתא איזו ראייה הביאו מהכתוב אלא בודאי הוא מדאורייתא לדעתם, וכיון שהכתוב אסור בסתם היאך התירו להזכיר אלילים רק משום שנזכרו בכתבי הקודש או משום שפולחנם בטל.

ולע"ד כיון שפולחנם בטל שוב יצאו מגדר אלהים שהוא ענין שררה ובדומה לע"ז עצמה שאם הניחוה עובדי כוכבים והלכו להם נקרא ביטול כמו ביורה דעה סימן קמ"ז סעיף י' וכיון שנתבטלה עבודתה מן העולם אין לך הניחוה והלכו להם גדול מזה, ועל זה סומכים העולם להציג ולעיין בפסלים עתיקים במזיאון או באוסף פרטי אף על פי שנמצאו שלמים. ומשמעות הכתוב היא כן ושם אלהים אחרים לא תזכירו וגו' עכ"ל שהיה די לכתוב ואלהים אחרים לא תזכירו, אלא המלה שם מורה על חשיבות* וכיון שבטלה עבודתה בטלה חשיבותה. ולפי זה אפילו נשבע או נדר באליל שכבר בטל מן העולם אינו עובר וכן כתב בסביב ליראיו שם ולדוגמה ב"י גו"ו, ולכן לא הזכירו הפוסקים מה שכתבו התוספות שם בד"ה שלא ידור שאסור על כל פנים לנדור ולקיים בשם אליל שנזכר בתורה אף על פי שמותר להזכירו, כי אין זה למעשה כיון שכל האלילים הכתובים בתורה כבר עברו מן העולם. ולכן גם הותר ללגלג לע"ז שאין זו הזכרה דרך חשיבות וכמאירי כתב שמותר

* (הג"ה) וכן כוונת המכילתא פרשת משפטים מסכתא דכספא פרשה כ', רבי אומר ושם אלהים אחרים לא תזכירו לשבח עכ"ל.

להזכירם כדי להביץ ולהורות הלכה וגם זה אינו מתן חשיבות לע"ז.

ורק בהיתר להזכיר אלילים שזכרו בכתבי הקודש אפילו כאשר לא נתבטלה עבודתם ואפילו שלא בדרך לימוד הפסוקים לא נמצא לזה טעם ברור, ועיין בשו"ת חות יאיר סימן א' בהערה י"א-י"ב מה שהקשה על היראים הלא הע"ז שזכרו בתורה ובנביאים בודאי לא היו בטלות בשעת כתיבתם ועיין בתועפות ראם ביראים השלם שם ובגליוני הש"ס במסכת סנהדרין שם. ובשאלות שאילתא נ"ב תרץ הואיל דאישתרי למיקרי בתורה אישתרי עכ"ל, ונראה הטעם שכיון שהתורה שבכתב ושבעל פה מצוה ללמדה ולבארה ממילא מה שכתוב במקרא אי אפשר שיהיה באיסור לא ישמע על פיך כי אי אפשר לצמצם בזה והתורה לא תתן מכשול, אבל עדיין קשה ממה שבימי התנ"ך הזכירו אלילים מכתחילה ובפרט בדברי הימים-א פרק ח' ששואל קרא לבנו אשבעל והוא איש-בשת שבשמואל-ב וכמו שכתב הרד"ק שלא ספר לנו הכתוב על מה נקרא לו כן עכ"ל וצ"ע.

והנה לע"ד לא נאסרה אלא הזכרת גוף האליל עצמו מה שאין כן מקום שנקרא על שמו לשם כבוד בלבד, והוא שאמרו בכרייתא במסכת סנהדרין שם לא יאמר אדם לחברו שמור לי על יד עבודת כוכבים פלונית עכ"ל וכן במכילתא פרשת משפטים ובתוספתא עבודה זרה פרק ו' הלכה י"א כולם מיירי בתועבה עצמה, ובמסכת סנהדרין שם הקשו ממקום הנקרא קלנכו ופרש"י שהיתה נקראת על שם עבודת כוכבים שבה עכ"ל מה שאין כן אם התועבה לא היתה בתוכה*. ונראה שהגויים קראו למקום אל נבו כיון

* (הג"ה) ואם הוא מקום האליל עצמו אזי אסור לקרוא למקום בשם של כבוד אפילו בלי לנקוב בשם האליל, עיין במסכת עבודה זרה דף מ"ז עמוד א' לכנות לה שם גנאי וכו' היו קורין אותה בית גליא קורין אותה בית כריא עין כל קורין אותה עין קוצ עכ"ל ופרש"י גליא לשון גבוה עכ"ל, שהמלים גלי"א וכו"ל אינם שמות עבודה זרה אלא בית גליא ועין כל הם כינויי כבוד שנתנו עובדי ע"ז למקומות שהאליל נעבד שם וכן הוא בתוספתא שם פרק ו' הלכה ד' כל מקומות שנקראו לשבח לעבודת כוכבים מכנין אותו לגנאי וכו' עכ"ל ועל כרחך שנעבד שם כי אם אינו מקום האליל עצמו מאן מוכח שהשם עין כל וכו' הוא לכבוד ע"ז, וכן בירושלמי שם פרק ג' הלכה

ששם היה פסל האליל ועולא כינה אותו קל נבו הק"ף בפת"ח שהוא שם גנאי כמו שכתב ביד רמ"ה, ויש להעיר מכאן על הכותבים במקום א-ל האותיות קו"ף למ"ד כי שווה לקל בפת"ח ובזיון לכתוב כן כלפי מעלה ועיין מה שכתבתי בזה לרב אחד [לעיל סימן יט]. ועוד אמרו בגמרא שם כמגדיון לשילה ופרש"י מאותה עבודת כוכבים ששמה גדיון עכ"ל מה שאין כן אם המקום רק נקרא על שם ע"ז אבל לא היה מקומה לא היה אסור להזכירו. ובאמת הרבה איסורי ע"ז דומים לזה כי יום אידם ותגיהם שזכרו בגמרא היו כולם עיקר זמן פולחנם ולכן נאסרו ועיין ביורה דעה סימן קמ"ח, וכן בסימן קמ"ג סעיף ב' אסור לבנות כיפה שמעמידים בה ע"ז עכ"ל היינו

ו' אמרו את שקדין אותו פני אלוה קורין פני כלב עכ"ל היינו שפני האליל הם שמה כי הוא מקום מושבו. ויש לפרש כן בדברים פרק י"ב, אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם וגו' ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן המקום והוא עכ"ל כלומר בכל מקום שהעמידו בו פסלים מצוה להשמידם ולאבד שם המקום הנקרא על שמם, אבל אין מצות איבוד שמו חלה על מקום שלא היה בו פסל האליל אלא רק נקרא אחריו. וניחא כי רבי עקיבא שדרש ואבדתם את שמם וגו' לכנות לה שם גנאי עכ"ל לא דרש את סוף הפסוק מן המקום והוא עכ"ל עיין במסכת עבודה זרה שם ובספרי פרשת ראה פסקא ס"א ושפיר פנוי למעט מקומות שאין בהם הפסל או האשרה, ואילו תנא קמא שדרש מן המקום והוא שצריך לשרש אחריו ע"ז בארץ ישראל ולמעט בחו"ל לא דרש שצריך לכנות שם גנאי. ובהעמק שאלה שאילתא נ"ב אות ג' באר שיטת התנאים והרמב"ם וטור ושלחן ערוך והעיר שרבי עקיבא לא דרש את סיום הפסוק, ותרץ דאחי קרא לדיוקא שהכנוי לגנאי יהא מעין השם לשבח שהיה באותו מקום עכ"ל כמו שבית כריא דומה לבית גליא, ולע"ד הוא דוחק.

ובירושלמי מסכת שבת פרק ט' הלכה א' הגרסה היא את שקדין אותו פני מלך וכו' עכ"ל ועיין במסכת תמורה דף כ"ח עמוד ב' שנדפס שם פני המולך עכ"ל בוי"ו ובניקוד ונראה שעשו כן כדי שלא יטעו הגויים שהכוונה היא לבנות את המלך בשר ודם, אבל במקור הוא בלי ניקוד כמו שנראה בשיטה מקובצת שם אות ה' ויש לנקודו מלך בסגו"ל שקראו לאליל בכינוי מלך כדי לשבח, ואילו לגרסת מולך קשה כי פולחן המולך עבר מן העולם בבית ראשון ומה ענינו כאן וגם אינו דומה לשאר השמות בית גליא וכו' שאינם שמות האליל אלא תואר.

התועבה עצמה מה שאין כן שאר המרחץ אף שנקרא לכבוד הע"ז מותר לבנותו.

והטעם שלא נאסר כי אם להזכיר ע"ז עצמה נראה מהכתוב ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך עכ"ל, כי מאחר ולא ישמע על פיך ענינו נדר ושבועה או אזהרה למדיח כמו שמבואר בגמרא וזה אינו שייך אלא בע"ז גופא הוא הדין ושם אלהים אחרים לא תזכירו אינו אלא בע"ז עצמה, מה שאין כן עיר הנושאת את שמה לא שייך להישבע בשם העיר וכמו כן מותר להזכירה והעד שסיום הפסוק הוא לא ישמע וגו' עכ"ל בלי וי"ז החיבור כי כולו אחד עם הקודם. ומכאן שמותר להזכיר רחובות כמו קרייס"ט צ'ור"צ' שהרכבה כמותם בלונדון. ויש ללמד זכות אפילו על המזכירים קריסטמא"ס כי אין כוונתם ליום שיש בו מא"ס של קרייס"ט אלא לשם בעלמא, והגם שראוי להמנע מזה מכל מקום אין כאן חשד כיון שרובא זרובא של נכרים אינם אדוקים היום ואינו אלא יום שמחה בשבילם כמו ביררה דעה סימן קמ"ח סעיף ח'.

ג

מותר להזכיר ג'יוס בלע"ז בלי לאמר קרייס"ט עיין בבאור הגר"א סימן קמ"ז אות ג', ובעברית קיל יותר לפי מה שכתב בפסקי הרי"א"ז במסכת סנהדרין שם בשם יש מפרשים ששמו היה יהושע ולפי הרמב"ם ישוע וחכמים כינו אותו יש"ו. וכיון שמותר להזכיר שמו כל שכן מותר לנקוב מנין השנים ללידתו ובתנאי שלא יכתוב האותיות א"ה ד"י שהן ראשי תיבות אנ"ו הומינ"י שפרושו שנה לאדוננו ח"ו אלא התאריך בלבד וכמו שנמצא בפוסקים ולדוגמה בשו"ת הרמ"א סימן נ"א, כי כיון שהעולם נהגו בתאריכים אלו אין בהם משום מתן חשיבות ומכל מקום ראוי לכתוב גם התאריך העברי. והאחרונים האריכו בזה עיין בשו"ת יביע אומר חלק ג' חלק יורה דעה סימן ט' וציץ אליעזר חלק ח' סימן ח' וחלק ט' סימן י"ד.

ואפילו להזכיר ע"ז עצמה, אפשר שבדוקא אמרו אסור לאמר שמור לי על יד עבודת כוכבים פלוני עכ"ל כי מי הכריחו שימתין לו על ידה, ימתין לו במקום אחר וכן במכילתא אמרו שלא תעשנו בית ועד וכו' עכ"ל. וברש"י בפרשת משפטים שם נתן

עוד דוגמה, שלא יאמר תעמוד עמי ביום ע"ז פלונית עכ"ל ומיירי שהיה אפשר לקבוע לו זמן אחר כי כל זה הוי מתן חשיבות לע"ז מה שאין כן בסיפור דברים בעלמא מה יעשה אדם שאירע לו דבר ליד ע"ז שלא יספר היכן היה וכהנה רבות במקרא שזכר מה אירע במקום פלוני כמו בפרשת בלק ויעלהו במות בעל. ואפילו לקבוע פגישה בצדה אפשר שמותר אם אינו יכול לקבוע באופן אחר ומתורץ מה שהקשו בדעת זקנים מבעלי התוספות בפרשת בשלח על הכתוב לפני בעל צפן נכחו תחנו על הים עיי"ש, ומיהו יש לתרץ באופן אחר שלא נאסר אלא לאמר המתן לי בצד ע"ז פלונית כשאינו נתן סימן אחר מלבד הע"ז מה שאין כן בכתוב וישבו ויחנו לפני פי החירת בין מגדל ובין הים לפני בעל צפן וגו' עכ"ל שנתן כמה סימנים ומוכה שגם לפני בעל צפן הוא לצורך סימן בעלמא ולא משום חשיבות הע"ז.

וכן משמע בשו"ת חות יאיר שם שכתב שאסור לאמר שמור לי בצד ע"ז פלונית דמצי א"ל מצי לתת סימן אחר אינו אסור. ומה שאמרו במסכת סנהדרין שם אתא עולא בת פ"י לן בקלנבו, אמר ליה רבא היכא בת מר אמר ליה בקלנבו, אמר ליה והכתוב ושם אלהים אחרים לא תזכירו אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן כל עבודת כוכבים הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה וכו' עכ"ל ואם היה מותר להזכיר ע"ז בדרך סיפור מעשה למה לא השיב לו כן, תרץ בשו"ת חות יאיר שהיה יכול לאמר בעיר שע"ז בתוכה מבלי להזכיר את שמה. ולע"ד אפילו לא היה יכול לאמר כן וכגון שהיו שם כמה עיריות שבתוכן ע"ז ולכן הוצרך לאמר באיזו מהן לן מכל מקום לא קשה למה עולא לא תרץ כן כי עדיפא מיניה נקט, ועל כרחק לאמר כן לפי פרוש הרמ"ה שקלנבו הוא שם גנאי ולישנא דליצנותא עכ"ל אם כן מותר להזכירו כמבואר בגמרא ובמכילתא גם אילו לא נכתב בתורה אלא עדיפא מיניה נקט. ועוד יש לאמר ששם העיר היה כורסי כמו שאמרו במסכת עבודה זרה דף י"א עמוד ב' חמשה בתי ע"ז קבועין הן וכו' בית נבו בכורסי עכ"ל ולכן שפיר הקשה רבא למה לא הזכיר עולא בהיתר את שם העיר כורסי, ואילו עולא התכוון להשמיעו מילתא אגב אורחא שכל ע"ז הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה. ובענין הזכרה של גנאי עיין

ראבי"ה שקדושים שלהם שהם כשמות בני אדם אין חשש להזכירם, כתב פי' דוקא שלא בלשון חשיבות אלא כשמות בני אדם אבל לקרותם קדשים כמו שמזכירים אותם הגויים בלשון חשיבות אסור עכ"ל. ומעין זה כתב בשלחן ערוך סימן קמ"ז סעיף ב', שם חגים שלהם שהם כשמות בני אדם אין חוששים להזכירם והוא שלא יקראם כמו שמזכירים אותם הנכרים בלשון חשיבות עכ"ל. ולפי זה אסור לאמר סיינ"ט גיימס או סיינ"ט פטריק וכדומה אלא רק גיימס או פטריק בלבד, ופשוט שהאיסור הוא משום לא תתן להם חן כי כיון שמזכיר אותם בתואר קדושים אין לך ספור בשבחם וחיוב מעשיהם יותר מזה.

אמנם מה שהיום מזכירים מקומות כמו סיינ"ט לואי"ס וס"ן פרנסיסקו וכהנה למאות, לפי מה שחילקנו בין הזכרת הע"ז עצמה לבין עיר הנושאת את שמה כל שכן כאן אין מחשיבים את הסינ"ט ואין מתכוונים אליו כלל אלא רק לאותה עיר הנקראת ככה ולכן מותר. ואפילו להזכיר ולדוגמה סיינ"ט פטריק"ס ד"יי אין קפידא כיון שנהפך למועד אזרחי ואין מתכוונים לאותו מי שנקרא אחריו ולהוציא פיס"ט א"ף סיינ"ט ברתולימי"ו וכיוצא בו שאינו שגור בפי רבים.

אבל אם קשיא הא קשיא במה שאסר הרמב"ם לספר בשבח מעשיו ולחכב אחד מדבריהם ומשמע בכל ענין ואילו הוא עצמו שיבח לאריסטו, ברם בזה יש לומר שבימי הרמב"ם כבר נתבטלו אלילי היוונים הקדומים שנעבדו בימי אריסטו ולכן לא שייך להימשך אחריהם ובדומה למה שכתבנו לגבי ושם אלהים אחרים לא תזכירו, ועל זה סומכים העולם שמתפעלים מגויי עתיקות עכו"ם. גם אינו קשה לרמב"ם ממה שחז"ל תקנו ברכה על ראיית מלכי עכו"ם וחכמי האומות כי אדרבה טעם הברכה הוא לשבח לקב"ה שנתן להם הגדולה והחכמה ולא לשבח אותם וכענין הברכה על ראיית אשה עכו"ם נאה בצורתה עיי"ש בגמרא.

מכל מקום קשה היכן מצינו שאסור לשבח מעשיו הטובים ולדוגמה של מלך עכו"ם. ועיין בספר חסידים סימן תתקפ"ב שכתב, אם אדם מדבר בשבח צדיקים בין יהודים בין גויים כגון אותו פלוני עשה לישראל אותה הטובה רשאי לומר זכור לטוב עכ"ל וסתם גוי בספר חסידים הוא נוצרי המאמין בשילוש

בדרכי משה הארוך סוף סימן קמ"ז בשם הבית יוסף בשם רבנו ירוחם שם חלק ה' והובא גם בלבוש והושמט מדפוס הבית יוסף, ועוד ברבנו ירוחם שם בשם ר"י כתב עון גליון שהוא כנוי של גנאי לאיוונג'לו"ם שהם ספרי הברית החדשה שלהם והוא לשון רבי יוחנן במסכת שבת דף קט"ז עמוד א' והושמט בדפוסים שלנו.

והנה הרא"ש כתב על לא יאמר אדם לחברו שמור לי בצד עכו"ם פלוני, לכאורה משמע דוקא בכה"ג אסור להזכיר כשמזכיר ע"ז לצורך וכו' ומיהו נראה בכל ענין אסור עכ"ל, אבל אין זה סתירה לנ"ל כי המלה לצורך פי' לתועלת שעושה כן לאיזו תכלית וכנגד מה שסיים שאין דרך להזכיר כלל שלא לצורך עכ"ל ומכל מקום היה אפשר גם לאמר לחברו לשמור לו במקום אחר ולכן אסור. וכן נראה ממה שהביא הרא"ש מהגמרא כמגדיון לשילה וכתב עליו שצריך להזכיר לסימן עכ"ל כלומר שבמשנה הזכירו ע"ז של מגדיון לשום תועלת אלא שמכל מקום יכלו לתת סימן אחר ממרחק שבין שתי ערים אחרות ולכן היה אסור אלמלא נכתב גד בתורה מה שאין כן אם לא היה אפשר בסימן אחר הוי כעין אונס ומותר. ובתוספות הרא"ש כתב, משמע דלא אסיר אלא כשנותן סימן בע"ז כדאמרנו לקמן כמגדיון לשילה וכו' עכ"ל ויש לפרשו שכיון שעושה ממנה סימן מחשיב לע"ז וכו"ל. ומיהו מסתפינא להזכיר ע"ז עצמה אם לא שעברה מן העולם כיון שגם הסמ"ג כתב שבכל ענין אסור להזכיר שם ע"ז, ובמאירי כתב אסור להזכיר שם ע"ז אפילו לפי תומו שלא לשום כונה לא לשבועה ולא לעבודה עכ"ל וכן עיין ברמב"ן בפרשת משפטים.

ד

מלבד איסור הזכרת אלהים אחרים כתוב בתורה בפרשת ואתחנן ולא תחנם ודרשו במסכת עבודה זרה דף כ' עמוד א' ולא תתן להם חן עכ"ל, וכתב הרמב"ם בהלכות ע"ז פרק י' הלכה ד' אסור לספר בשבחן ואפילו לומר כמה נאה עובד כוכבים זה בצורתו, קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחכב דבר אחד מדבריהם שנאמר ולא תחנם לא יהיה להם חן בעיניך מפני שגורם להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים עכ"ל ונפסק ביררה דעה סימן קנ"א סעיף י"ד. וברבנו ירוחם בחלק ה' שם אחרי שהביא דברי

ואף על פי כן התיר לשבחו אם עשה טובה לישראל ובסימן תשמ"ז הביא ראיה מחרבונא זכור לטוב ואינו סובר כמדרש שחרבונא היה אליהו. ומה שהביא במגן אברהם באורח חיים סימן קפ"ט סעיף קטן ב' מספר מטה משה סימן של"ה בשם הכלבו סימן כ"ה וכעת לא מצאתי אותו בכלבו, וז"ל ואם יש שם עכו"ם אומר הרחמן הוא יברך כל א' וא' ממנו בני ברית בשמו לפי שאסור לברך העכו"ם כדכתיב לא תחנם לא תתן להם תן עכ"ל היינו כשלא עשה העכו"ם טובה לישראל. ולכן בפרשת ויגש ויברך יעקב את פרעה עכ"ל כי פרעה עשה להם טובות, ברם יש לתרץ את הכתוב לדעת הכלבו באופן אחר לפי מה שפרש"י כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מברכים אותם ונוטלים רשות עכ"ל שכיון שהמנהג והנימוס הוא לברכו אין כאן משום נתינת חן.

ה

והנה לדעת המאירי במסכת עבודה זרה שם אינו אסור לשבחה אלא לאותם עובדי ע"ז הקדומים שאינם מן האומות הגדורות בדרכי הדתות ושמודות באלהות עכ"ל וכשיטתו בהרבה מקומות ועיין דבריו במסכת בבא קמא דף ל"ח עמוד א' וק"ג עמוד ב' ובשו"ת בני בנים חלק ב' סימן מ"ה (3). וכונתו לשניים, א' שאינם גדורים בגדרי הדתות כלומר בגדרות ואיסורים אלא להפך כל עבירה וכל כיעור יפה בעיניהם כמו שכתב במסכת עבודה זרה דף כ"ז בד"ה הגוים ובדף כ"ז סוף ד"ה והקזה וכמו שאמרו חז"ל במסכת סנהדרין דף ס"ג ישראל לא עבדו עבודת כוכבים אלא להתיר להם עריות בפרהסיא עכ"ל, מה שאין כן הנצרות אוסרת ומענישה על גילוי עריות ושאר תועבות עיין בדבריו במסכת עבודה זרה דף כ"ב עמוד א' במשנה ולכן הנוצרים הם גדורים בדרכי הדתות. וב' שאותם עובדי ע"ז הקדומים אינם מודים באלוקות כלומר באלוקים אחד בורא שמים וארץ אלא עובדים האלילים והכוכבים והטלזומאש שכל אלו וכיוצא בהן הן עיקרי ע"ז עכ"ל המאירי שם בדף כ"ז בד"ה הרבה ראינו וכמו שדרשו חז"ל בדף נ"ג עמוד ב' אלה אלהיך ישראל מלמד שאינו לאלהות הרבה עכ"ל. והראשון קשור בשני, כי כיון שמאמינים באלהים רבים והאחד מקנא ומתחרה בשני או שיש אליל שממנו הטוב לעומת אליל אחר שממנו הרע וצריכים לרצות גם אותו שוב אין סדר בעולם

ואי אפשר להעמיד מוסר לבני אדם, מה שאין כן הנצרות אף על פי שפוגמת בייחוד ה' וגם עוברת על איסור ע"ז כמה שעובדים לישו מכל מקום אין בה רשויות חלוקות ולכן לדעת המאירי הנוצרים מודים באלוקות. וזהו שכתב במסכת גיטין דף ס"ב עמוד א' סוף ד"ה עובדי הגלולים, אומות הגדורות בדרכי הדתות ומאמינים במציאותו ית' לאחזותו ויכלתו אע"פ שמשתבשין בקצת דברים לפי אמונתנו אין להם מקום בדברים אלו עכ"ל ומיירי בנוצרים והיאך כתב לאחזותו והלא מאמינים בשילוש, אלא אין זו אמונה ברבוי אלים כי אם באחד שהוא בשלוש פנים לפי אמונתם הנפסדת וזהו שכתב ויכלתו עכ"ל פי' שאין כאן חלוקת כוחות כי אם אל אחד כל יכול. והיא סברה גדולה לחלק בין הנצרות לשאר עבודה זרה אף על פי שבדאי ההשתחוויה לצלם של ישו היא עבודה זרה גם לדעת המאירי ושלא כמי שטעה בכונתו, דוק היטב בדבריו במסכת עבודה זרה דף ב' במשנה בד"ה יש מקשים ובדף ו' עמוד ב' בד"ה למטה שהמאירי נשמר שלא לכתוב שאין בנצרות עבודה זרה אלא רק שלא גזרו חכמים ביום אידם. וכן בדף ס"ד עמוד ב' בד"ה מהו ובשאר מקומות כתב שהשימעאלים אינם עובדי ע"ז ולא כתב כן על הנוצרים.

ו

והאחרונים נחלקו האם בן נח מוזהר על השיתוף או לא ועיין בתורה שלמה פרשת יתרו פרק כ' אות קכ"ד. וכבר הבאתי משו"ת שער אפרים שאסור לגרום לגוי להישבע בשילוש וכן עיקר בראשונים שלא התירו לגוי אלא לשתף שם שמים עם הקדושים שלהם, וצריך לאמר שהנוצרים בימיהם לא היו רגילים להישבע בשילוש וכמו שכתבו התוספות שבזמן הזה כולם נשבעים בקדשים עכ"ל. ועוד לע"ד אפילו אם נאמר שבן נח אינו מוזהר על השיתוף זהו כשמשתף שם שמים ודבר אחר באמירה אחת או פעולה אחת כגון שנשבע בשניהם כאחד או שמקבל עליו שניהם כאלוה בקבלה אחת כמו במסכת סנהדרין דף ס"ג עמוד א' שאמרו אלה אלהיך ישראל עיי"ש, אבל נכרי העובד את ה' בחלק מן הזמנים בודאי אינו מותר לעבוד אלילים בשאר זמנים וגם מה גבול תתן לזה. ואם לא תאמר כן היכי משכחת עונש מיתה בגוי שעבד ע"ז שהרי יכול לטעון שעובד גם את

שלא נתחייבו ישראל כלייה כיון שאמרו אלה אלהיך ישראל ופרש"י דהא לא כפרו בקב"ה לגמרי שהרי שתפוהו בדבר אחר עכ"ל ואף על פי כן הרגו בני לוי שלשת אלפים איש בדין. ואפילו תאמר שהערב רב הם שאמרו אלה אלהיך ישראל כיון שלא נצטוו על השיתוף כמו שהאריך בשו"ת שואל ומשיב עדיין נראה שאותם שלשת אלפים היו אלה שהשתחוו וזבחו לעגל שפעולות אלה לא נעשו בשיתוף ולכן לא שייך להקל עליהם בדין, וראיה למה שכתבתי, וזהו דיוק הכתוב וישתחוו לו ויזבחו לו עכ"ל לו בלשון יחיד ולעומת המשך הכתוב ויאמרו אלה אלהיך ישראל וגו' עכ"ל ויש להאריך בפרוש הכתובים ואכ"מ.

ועוד על כרחך אין ראייה מן הכותים כי שם מעלת ארץ ישראל גרמה שהרי לא נענשו כשעבדו אלילים בחו"ל וכבר כתב כן הרמב"ן בסוף פרשת אחרי מות על הכתוב ותקיא הארץ את יושביה, ולכן שילח ה' בהם אריות עד שייראו גם את אלקי הארץ ואז הניח להם אף על פי שעדיין היו אסורים בעבודה זרה וכמו שהניח להם בחו"ל כשלא עבדו את ה' כלל. ומה שנחלקו הרמ"ה ורבנו יונה האם שיתוף חמור מעבודה זרה לבדה או להפך זהו בישראל שמבעי להו להכיר את ה', אבל בנכרים ומשום קדושת א"י פשיטא שעדיף שיעבדו את ה' בצד ע"ז מאשר לא יעבדוהו כלל.

נמצא שגם לדעת המאירי שהנוצרים אינם עובדים ע"ז באמונת השילוש וכמו שכתב שמאמינים במציאותו ית' לאחדותו עכ"ל, מכל מקום במה שסוגדים לצלם של ישו עובדים ע"ז לכלי עלמא שזה אינו שייך להיתר שיתוף. ורק הפרוטסטנטים שאינם משתחווים לצלמים ובפרט אלה שאינם מאמינים שהלחם נהפך במא"ס לגופו של ישו מסתבר שלדעת המאירי אינם עובדי ע"ז כלל.

?

איברא שאר ראשונים לא חילקו בין עובדי ע"ז הקדומים לבין אומות הגדורות ברכי הדתות והדברים יודעים. וכן כתב הרמב"ם בפרוש המשניות בהתחלת מסכת עבודה זרה, האומה הנוצרית הטוענים טענת המשיח לכל שינויי כתותיהם כולם עובדי עבודה זרה ואידיהן כולם אסורים ונוהגין עמהם בכל התורה

ה' בזמן מן הזמנים, והכתוב מסייעו במלאכי פרק א' ובכל מקום מקטר מגש לשמי וגו' עכ"ל ופרש"י אפילו מי שיש לו עכו"ם יודע שה' הוא על כולם עכ"ל כמו שפרשו במסכת מנחות דף ק"י עמוד א' דקרו ליה אלהא דאלהא עכ"ל. ויש להטעים לפי זה מה שאמרו במסכת חולין דף י"ג עמוד ב' נכרים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודת כוכבים הן אלא מנהג אבותיהן בידיהן עכ"ל דהכי קאמר, שהגויים יודעים שה' הוא אלהא דאלהא ואם כן למה עובדים אלילים אלא מנהג אבותיהם בידיהם. וכן אם גוי קבל עליו ע"ז כאלוה והובא לבית דין וקודם הדין קבל גם את הקב"ה כאלוה בלי להתגייר וכי יצא זכאי כיון שאינו מצווה על השיתוף ועיין בהלכות מלכים פרק י' הלכה ד', אלא בודאי ליתא.

ועיין בשמואל"א פרק כ' שנשבע דוד חי ה' וחי נפשך עכ"ל וכן נשבע אלישע במלכים"ב פרק ב' והקשה במרגליות הים במסכת סנהדרין שם אות י' היאך שיתפו שם שמים ודבר אחר ותרץ שכיון שחילק ואמר חי ה' וחי פלוני לא עבר על איסור שיתוף וכן ראיתי בשם ספר בית ישחק על הרמב"ם הלכות שבועות פרק י"א הלכה ב'. ולפי זה הוא הדין לחומרא, אפילו אם נאמר שגוי אינו אסור להישבע בשיתוף היינו שנשבע חי ה' ואליל פלוני מה שאין כן אם נשבע חי ה' וחי אליל פלוני הוי שתי שבועות ואינו נקרא שיתוף כלל, וכל ענין היתר שיתוף נלמד מדברי הראשונים לגבי שבועה.

ובשו"ת שואל ומשיב תנינא חלק א' סימן נ"א הקשה לפי הדעה שכן נח אינו מוזהר על השיתוף אם כן למה נסתפקו במסכת סנהדרין דף ע"ד עמוד ב' האם בן נח חייב בקידוש השם והלא אם יעבוד ע"ז ויאמין בקדושת השם אינו מצווה על זה ולמה יהרג עכ"ל והניח בצ"ע, ולדברינו אינו קשה כי מאחר ועבודת ע"ז ועבודת ה' אינן באותו זמן ואותה פעולה לכן לא שייך בזה שיתוף ואסור אפילו לפי דעה זו. ובעיקר דבריו הוכיח שם ובהגהות יד שאול ביורה דעה סימן קנ"א ממעשה הכותים כמלכים"ב פרק י"ז את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים עכ"ל שאז פסק מהם מכת האריות ואלמא בני נח אינם מוזהרים על עבודה זרה בשיתוף, ולע"ד אינו ראייה כי שאני דיני שמים מדיני אדם וכמו בחטא העגל לדעת אחרים במסכת סנהדרין דף ס"ג שם

שעל הרי"ף במסכת עבודה זרה דף נ"ז הביא בשמם כן בשם תשובת הגאונים, או שאינם אדוקים בע"ז כלשון רבנו ירוחם בנתיב י"ז חלק ד' שהבאתי למעלה, שלכן מותר לשאת ולתת עמהם לקראת יום אידם דלא אזלי ומודו לע"ז וכן כלים שעליהם צורות אינם אסורים כהנאה דלא פלחי להו וכן מותר להשכיר להם בתים כי אינם מכניסים בהם ע"ז וכל כיוצא בזה. אבל מכל מקום עובדי ע"ז הם ולדוגמה הקאתולים גם אם אינם אדוקים בה, כי מה לי שעוסקים בע"ז תדיר או שהולכים למא"ס רק פעם בשבוע סוף סוף עובדים ע"ז ואסור לתת להם חן מלבד לדעת המאירי, כיון שגורם להדבק עמהם וללמוד ממעשיהם הרעים כלשון הרמב"ם. וכל זה שלא כשו"ת מטה לוי סימן כ"ח, ולא ראה דברי הרמב"ם בפרוש המשניות כי הושמטו בדפוסים שהיו לפניו.

וכן כתב בראב"ן סימן רפ"ח, גוים שבחוצה לארץ לאו עובדי ע"ז הן כלומר אינן אדוקים בע"ז דנימא אזלי ומודו וכו' עכ"ל. ובסימן רצ"א כתב, ומה הטעם אנו משכירין בתים לגוים עכו"ם וכו' סמכין אהא דגוים שבחור"ל לא עובדי ע"ז נינהו ואין לחוש למכניס לתוכו ע"ז דאינם אדוקים בה לעשותה בבתים ותלינן לקולא ואמרינן דילמא לא עביד, אבל ברוסיא ובארץ יון ודאי אדוקין שהן עושין על שצריהן ועל פתחי בתיהן ובכולי בתיהן ע"ז עכ"ל כי ברוסיה ויון שלטה הכנסיה האורתודוקסית השטופה בצלמים יותר מהקאתולית. הרי שגם הכלל שבחור"ל אינם אדוקים בע"ז אינו כלל גדול והכל לפי הזמן והמקום ולכן גם אין הבדל היום בין עובדי ע"ז בארץ לבין אלה בחוץ לארץ, ואמנם נראה שגם בגמרא לא התכוונו לחלק בין גויי א"י לחור"ל דאם כן שחיטת גוי בא"י תהיה אסורה בהנאה עי"ש במסכת חולין וזה לא שמענו. ומדברי הראב"ן ראייה לחלק בין כנסיה לכנסיה וכמו שכתבתי. ולענינו אם מכיר בנכרי שאינו עובד ע"ז אזי אין משגיחים ברוב עובדי ע"ז ומותר לתת לו חן בדומה למסכת עבודה זרה דף ס"ה עמוד א' לגבי משלוח דורות לנכרי ביום אידם ונפסק בסימן קמ"ח סעיף ה', וכן להפך אם מכיר בגוי שהוא עובד ע"ז ולדוגמה כומר אסור ורק אם אינו מכירו אזי הלוח אחרי הרוב ובכמה ארצות היום הרוב אינם עובדים ע"ז או אינם שומרי דת כלל.

כדרך שנוהגים עם עובדי עבודה זרה עכ"ל בתרגום הר"י קאפח ועיין בהלכות עבודה זרה פרק ט' הלכה ד' ובהלכות מאכלות אסורות פרק י"א הלכה ז' בהוצאת פרנקל או רמב"ם לעם. ומה שכתב לכל שינויי כתותיהם עכ"ל כן היה בימיו ואינו מיירי בכתות כמו יוניטאריאנ"ס.

ובספר המצות לא תעשה נ' כתב שהזהירנו מלחמול כלל על עובדי ע"ז וליפות דבר מכל מה שמיחד להם עכ"ל ומה שהוסיפו בדפוס וילנא עובדי כוכבים מהימים הקדמונים עכ"ל אינו מן הרמב"ם. הנה נלמד מספר המצות שאיסור לא תתן להם חן מיירי בעובדי ע"ז בלבד וכן הוא בספר החינוך מצוה תכ"ו וכן נראה בטור ושלחן ערוך בסימן קנ"א שהעתיקו לשון הרמב"ם בהלכות עבודה זרה שמיירי בעובדי כוכבים ואילו לדעת הסמ"ג לא תעשה מ"ח עי"ש וחדושי הרא"ה למסכת עבודה זרה דף כ' האיסור הוא בכל נכרי. ואין לדייק שגם לרמב"ם אסור לתת חן לכל נכרי ממה שכתב שם שגורם להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים עכ"ל שלפי זה מאי שנא עובד כוכבים מגוי אחר וכמו שבאמת נראית דעת הסמ"ג, זה אינו, כי אם תדייק כן אזי גם גר תושב בכלל שהרי אוכל שקצים ורמשים ומחלל שבת וכו' ושייך ללמוד ממעשיו הרעים ואילו בגמרא מפורש שלגר תושב מותר לתת מתנת חנם ובודאי הוא הדין בנתינת חן. אלא מעשיו הרעים שנקט הרמב"ם פרושו רעים מצד הגוי שעובר על מצוות בני נח, ואם כן אדרבה הישמעאלים ששומרים על ז' מצוות אינם בכלל זה גם אם לא נתקבלו כגרי תושב.

ומהו העיקר האם אסור לתת חן לכל גוי או רק לעובד ע"ז, בשו"ת בצל החכמה חלק א' סימן מ"ז סמך על הדעה שאינו אסור אלא למי שעובד ע"ז והביא משו"ת הרשב"א חלק א' סימן ח' לענין מתנת חנם ועיין בשדי חמד מערכת הלמ"ד כלל צ'. ואולם מה שכתב בשו"ת בצל החכמה שהגויים בזמננו לאו עובדי ע"ז הם ורצה לתרץ כן את מנהג העולם שאינן נזהרים בנתינת חן, אינו נכון כי מה שאמרו במסכת חולין הנ"ל נכרים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודה כוכבים הן וכו' עכ"ל אין פרושו שאינם עובדי ע"ז כלל אלא שאינם בקיאים בטיב ע"ז כלשון רשב"ם בשם רש"י הובא בבית יוסף בסימן קמ"ח ובר"ן

ח

ובענין הישמעאלים המוסלמים, בחדושי הר"ן במסכת סנהדרין דף ס"א סוף עמוד ב' כתב שהקדשים של כותים וכן המשוגע של הישמעאלים אע"פ שאין טועין אחריהן לעשותן אלהות הואיל ומשתחווים לפניהם השתחואה של אלהות דין ע"א יש להן לכל דבר אסור של ע"א שלא בהדור לבד הם משתחווים פניהם שאין הדור למתים אלא כענין עבודה של אלהות הוא דעבדינו עכ"ל. הנה מה שכתב שלקדושים של הנוצרים שהם הסיינט"ס דין של עבודה זרה אינו משמע כן בראב"ה ורבינו ירוחם הנ"ל, ובפסקי הרא"ה שם בפרוש לא כתב כן וז"ל נראה בעיני ששמות הקדושים שלהם ומהם תלמידי ישו אע"פ שעובדי ישו משתחווין להן אינן משתחווין בתורת אלהות שאינם תופסין אותן אלהות אלא לכבוד משתחווין לפרצופין שלהם כאדם המשתחווה לאנדרטי של מלכים לכבוד המלך ואין בהן דין ע"ז עכ"ל. וכן במאירי שם דף ס"ג עמוד ב' בד"ה אסור כתב, ואע"פ שנשבעים בשם קצת מתים מהם חשובים אצלם מכל מקום אין תופסים אותם בשם אלהות ואין כאן ע"ז עכ"ל.

ומה שכתב בחדושי הר"ן שהישמעאלים משתחווים למוחמד, אין להקשות ממה שכתב הר"ן על הר"ף במסכת עבודה זרה דף נ"ז סוף ד"ה גופא בשם הרמב"ן בשם הרמב"ם ושאר גאונים שהישמעאלים אינם עובדי ע"ז, כי חדושי הר"ן למסכת סנהדרין ולקצת מסכתות אינם ממחבר הר"ן על הר"ף אלא מר"ן אחר כמו שכתבו החוקרים ובכמה מקומות הבאתי סמוכים לזה. ובעיקר הענין אפשר שבעל חדושי הר"ן לא הכיר מקרוב את הישמעאלים כי חי כברצלונה הנוצרית יותר ממאה שנה אחרי שגורשו הישמעאלים משם ולכן גם נזהר לכתוב כותים במקום נוצרים ולעומת זה כתב כנוי של גנאי המשוגע של הישמעאלים וכמדומה שהיתה אמונה נפוצה בין הנוצרים שהישמעאלים השתתו למוחמד ולכן גם קראו לה דת מוחמד, ולפי זה יש לתרץ את דברי הטור בחושן משפט סימן רמ"ט שכתב שאסור ליתן מתנת חינוס לעובד כוכבים עכ"ל ופרש בבית יוסף שעובד כוכבים לאו דוקא אלא הוא הדין ישמעאלים והקשה הב"ח שאם כן למה כתב הטור עובד כוכבים ולתת מכשול שיבינו למעט ישמעאלים עכ"ל, ברם הטור עבר עם אבין הרא"ש מגרמניה הנוצרית לטולידו הנוצרית שנכבשה

מידי הישמעאלים כמאתיים שנה קודם לכן ואם גם הטור רק שמע מרחוק שהישמעאלים משתחווים למוחמד לכן נקט עובד כוכבים בסתם כי סבר שגם הישמעאלים בכלל. אך לפי האמת הישמעאלים אינם עובדי ע"ז כמו שכתב הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות הנ"ל ובתשובה ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ז' חלק יורה דעה סימן י"ב אותיות ב"ד'.

ט

והנה בין לרמב"ם בין למאירי קשה כי הלא בגמרא ספרו מעשיהם הטובים של חסידי עכו"ם. וביותר קשה ללשון ספר החינוך מצוה תכ"ז שלא יעלה בפניו שיהיה במי שעובד עכו"ם דבר תועלת ולא יהיה מעלה חן בעינינו בשום ענין וכו' עכ"ל והלא במסכת קדושין דף ל"א עמוד א' אמר רבי אליעזר צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו וכו' עכ"ל ובמסכת ברכות דף ח' עמוד ב' אמר רבי עקיבא בג' דברים אוהב אני את המדיים וכו' עכ"ל ורבן גמליאל אמר כן על הפרסיים ובמסכת שבת דף ל"ג עמוד ב' פתח רבי יהודה ואמר כמה נאים מעשיהם של אומה זו וכו' עכ"ל ובכל אלה היאך העריצו את העכו"ם והלא אסור לתת להם חן. ועיין בספר החינוך שכתב שאסור לשבחם זולתי בענין שימצא שבה יתר מאד לאומתנו מתוך שבחם עכ"ל, ואולי כוונתו לדברי רבי עקיבא ורבן גמליאל שכונן שאהבו את המדיים והפרסיים רק על ג' דברים נשמע שבשאר דברים הם שנואים ומכאן שבה יתר לאומתנו, אבל משאר המקרים קשה.

לכן על כרחך אין הדברים כפשוטם, ונראה לפי מה שכתב בספר המצות וליפות דבר מכל מה שמיחד להם עכ"ל ובתרגום הר"ח הלר ז"ל מה שיוחד להם עכ"ל אם כן לא נאסר לשבח אלא מה שאינו משותף ביניהם לישראל וממילא על כל מידות טובות השייכות גם לנו מותר לשבחם ומתורץ הא דרבי אליעזר ורבי עקיבא ורבן גמליאל, וכן על ענינים וחפצים שגם אנתנו משתמשים בהם מותר ולכן שבחם רבי יהודה על שתקנו שווקים וגשרים ומרחצאות ודומה לאיסור ובחקתיהם לא תלכו שמתר אם הוא לתועלת ועיין בשו"ת בני בנים חלק ב' סימן ל'. ואסור לאמר כמה נאה עובד כוכבים זה בצורתו או בקולו וכו' כי כיון שבני אדם אינם שווים זל"ז הוי דבר המיוחד לאותו עכו"ם.

ויש לצרף הטעמים להצדיק את העולם אף על פי שראוי להתמיר בחשש איסור תורה. וכבר כתב בספר כפתור ופרח פרק ה' עמוד ס"ד שאיסור לא תתן להם מתנת חנם הוא בין כמה איסורים מפורסמים שאין רוב העם שמים על לב עכ"ל והוא הדין נתינת חן.

כל זה אם אומר ומספר שבחם בפה אבל להעלות כן על הלב נראה שהיא מחלוקת ראשונים, כי הרמב"ם כתב אסור לספר בשבחם ואפילו לומר כמה נאה עובד כוכבים זה בצורתו קל חומר שיספר בשבח מעשיו או יחבב דבר מדבריהם עכ"ל והיינו על ידי דיבור כי אם חיבוב הוא אפילו בלב אינו קל וחומר, וכן משמע ברש"י במסכת ערכין דף י"ד עמוד א' שכתב דלא תנא את הנאה שבכנענים שאסור להזכיר שם נוי על כנעני עכ"ל אלמא רק להזכיר אסור. וכן בסמ"ג כתב, ולשון חן שאסור לומר כמה נאה גוי זה עכ"ל וכפשוטו הגמרא שמירי בדיבור ונלמד מהברייתא לא תחנם לא תתן להם חן עכ"ל שמשמע נתינה כל שהיא על ידי דבור או מעשה מה שאין כן בלב, וכל הראשונים העתיקו ברייתא זו וכן הרמב"ם בספר המצות ורק בהלכות עבודה זרה כתב לא תחנם לא יהיה להם חן בעיניך עכ"ל וצ"ע. ואילו בספר החינוך אף על פי שהעתיק את הברייתא לפי הנוסח שלנו כתב שנרחיק ממחשבותינו ושלא יעלה על פינו וכו' עכ"ל הרי שאסור גם בלב.

,

ונבואה לשאלתך בדבר מוסיקה כנסייתית. בספר חסידים סימן רל"ח אסר לנגן לקב"ה מנגינות שמנגנים אותן בפני ע"ז, ובשו"ת הב"ח סוף סימן קכ"ז והושמט במקצת דפוסים כתב, אין אוסר אלא דוקא באותן הנגונים שהם מיוחדים לגויים מאחר שהוא חק לע"ז וכו' כמו מצבה שאסורה בכל מקום מפני שעשוה כנענים חוק לע"ז אבל אם אינן מיוחדים נראה דאין בזה איסור דבהא ודאי איכא למימר דלא גמרינן מנייהו עכ"ל. ואילו דברי הרמ"א באורח חיים סימן נ"ג סעיף כ"ג אינם ענין לזה אלא לשליח צבור שמנבל פיו בשירי ערב מחוץ לבית הכנסת כמו שכתב בדרכי משה ושירי ערב פי' שירי הישמעאלים כמו שכתב בארחות חיים הלכות תפילה סוף אות ע"ח בשם הרי"ף שיר הערב שקורין בשצאלע עכ"ל

והם שירי עגבים כמו שהביא בשו"ת הרדב"ז חלק ב' סימן תת"ט, והנוסח הנכון ברמ"א הוא שירי עגבים ולא שירי נכרים. ועיין בברכי יוסף באורח חיים סימן תק"ס אות ו' שהר"ם די לונזאנו כתב שירות ותשבחות בלשון הקודש לפי מנגינות הישמעאלים, ולע"ד שירי הגויים ואפילו שירי אהבה מותר להפכם לשירות ותשבחות על ידי שינוי המלים והלשון וכן עמא דבר מה שאין כן מנגינות המיוחדות לע"ז גרעו טפי, ורק שירי גויים אפילו אינם שירי עגבים ואפילו שירי-עם עבריים אסור לעשותם מנגינות לתפלה אם הצבור מכירים אותם ויהרהרו במלות החול בשעת התפלה*.

ואם שינה מנגינה של ע"ז עד שאינה אותה מנגינה אף על פי שדומה לה קצת נראה שגם הב"ח יודה ובתנאי שלא יבואו להרהר בע"ז, ומה שאסר נגונים שהם מיוחדים לע"ז היינו סוג של מוסיקה שכולה כנסייתית כמו הלחן הגרגורי. והנה בשו"ת כרך של רומי סימן א' משנת תר"ח האריך לחלוק על הב"ח, ומירי שם בהצבת מקהלה לזמר התפילות בבית הכנסת כדוגמת הכנסיות כמבואר בהסכמה שבסוף התשובה. ותורף דבריו ששונה מצבה שאין לה טעם עצמי בעבודת ה' אלמלא שעבדו כן האבות מה שאין כן מוסיקה שהיא דבר השווה לכל נפש, והביא ממורה נבוכים חלק ג' סוף פרק מ"ז שהכח אשר מקורו במח והוא הנפשי מתענג בניגון הכלים עכ"ל בתרגום הר"י קפאח ודומה לזה בפרק מ"ה שאין הנפש מתפעלת אלא לנעימות הערבות גם עם כלים עכ"ל, ולכן היאך נאסור דבר שהטבע צריך לו כפי הרגל כל מקום ומקום ולדוגמה היהודי האיטלקי לא יכנע לבו בתפלה כי אם לקול הנעים של המוסיקה שמנגנים בבתי תפלות הנוצרים ולא ממוסיקה אחרת. וכתב עוד שדבר שיש בו טעם נכון אפילו נתיחד לע"ז אין בו משום חוקות העכו"ם ושמצוה לילך בדרכיהם כדי להדר בתי כנסיות שלנו והביא משו"ת הרשב"ש סימן רפ"ה שבארצות הישמעאלים אסור להכנס לבית הכנסת

* (הג"ה) אלה המצרפים פסוקים ודברי חז"ל למוסיקה ר"ק וקאנטר"י וכו' אף שלא בבית-הכנסת, אם עיקר ענינם למנגינה ולא למלים מביאים רעה לעולם כמו שאמרו במסכת סנהדרין דף ק"א עמוד א' לגבי הקורא פסוק משיר השירים ועושה אותו כמין זמר עכ"ל וכל שכן כשמומר פסוקים שענינם לה' מפורש יותר עיי"ש ברש"י ובראב"ה סימן צ"א ובהערות שם.

בבית הכנסת לנגן בו בימות החול וכן הרבנים והחזנים יצטרכו ללבוש גלימות כמו הכומרים שכל זה יש בו טעם נכון ונחשב אצלם לכבוד ולהדר ולא נמצא אצלנו בפרוש לאיסור, ואפשר שבעיר רומא באמת נהגו כן בבתי הכנסת כמו במקצת ארצות ויש לחפש להם זכות אבל תמוה לאמר שמצוה ללכת בדרכים אלה.

גם אין ראיה מדברי הרשב"ש כי הכניסה בנעלים או יחף אינה נוגעת לעצם התפלה אלא היא ענין צדדי, מה שאין כן מה שנוגע לעבודה עצמה אסור אם הוא חק לע"ז אפילו אם כתוב בתורה כמו שכתבו התוספות במסכת סנהדרין דף נ"ב עמוד ב' בד"ה שרפה. ומה שכתב בשו"ת כרך של רומי שהמצבות נאסרו מפני שלא היה להן טעם עצמי ולעומת הקרבנות שהיה להם טעם ושהוא הדין מוסיקה ושאר עבודות שיש להן טעם מותרות אפילו אם הם חק לע"ז, הנה לדעת המדרש והרמב"ם במורה נבוכים שם פרק ל"ב הקרבנות הותרו רק משום שישראל הורגלו בהם ולא משום שהיה בהם טעם, ולפי זה המצבות שנהיו חוק לע"ז נאסרו מאחר וישראל לא התרגלו בהן וכפרש"י בפרשת שופטים שהיו חק לכנענים ואלמא לא במצרים מקום מושבם של בני ישראל ואולי מפני שמצרים אינה ארץ הרים וסלעים. ויש לתרץ לפי זה מה שכתב במורה נבוכים סוף פרק מ"ז שהקרבנות היין אני נבוך בו עד כה היאך צוה להקריבו וכבר היו עובדי ע"ז מקריבים אותו וכו' עכ"ל ובהערות הקשה עליו מדוע לא יחיל על היין טעם הקרבנות עצמם שהופנו מעבודה זרה לעבודת ה', שיש לפרש דהכי הקשה הרמב"ם שהקרבנות היין לא היתה חק כללי לע"ז בכל העולם ושלא כהקטרת הקטורת כי במצרים לא נהגו לנסך יין כיון שאינה ארץ כרמים אף על פי שהיה יין לפרעה, ולכן לא הורגלו שם בני ישראל בניסוך והיה לקב"ה לאסרו כיון שהיה חק לע"ז בשאר ארצות.

ובשו"ת כרך של רומי בדף ד' עמוד א' העיד שבהיותו בעיר גדולה של חכמים ושל סופרים סמירנ"א ראה מגדולי החכמים שהיו הולכים בכנסיות הנוצרים מאחרי הפרגוד בימי חגם להתלמד מהם אותו הקול המוכנע המשבר הלב והיו מסדרים מאותם הקולות קדישים וקדושות דבר פלא עכ"ל, ותמהו על זה בשו"ת יביע אומר חלק ב' חלק יורה דעה סימן י"א אות ז' ועשה לך רב חלק ב' סימן

בנעלים כיון שהגויים מחזיקים הדבר לבזיון ואילו בארצות אדום אסור להכנס לבית הכנסת יחף כיון שהנוצרים מחזיקים הדבר לבזיון, ויש להעיר בענין זה בשו"ת חתם סופר חלק חושן משפט סימן קצ"א עי"ש. והסיק בשו"ת כרך של רומי שכיון שהנפש מתבזית בשמיעת קולות מכווערים לכן מחוייבים אנו להדמות אליהם ולפאר כנסיותנו כמותם בכל מיני דברים מורגשים בכבוד הנפש ולא יחרפנו אויבנו לאמר שאין אנו מרגישים בכבוד הנפש יקרה עכ"ל עי"ש בדף ב' עמוד ב'. ובדף ג' עמוד ב' הביא משו"ת הרדב"ז חלק ד' סימן צ"ד שהעתיק תשובת הרמב"ם שהנהיג במצרים שהצבור יתפלל שמונה עשרה מלה במלה עם הש"צ כדי למנוע שיחה בטלה בשעת חזרת הש"צ ויוסר חילול השם שנתפשט בין הערביים שהיהודים רוקקים וכחים ומספרים בתוך תפילתם עכ"ל הרמב"ם, והרדב"ז כתב עליו שאין לבטל תקנת חכמים של תפילה בלחש ושהיום נסתלק הטעם של חילול השם כיון שבלאו הכי כאין אנו בעיני הישמעאלים, ומכאן הסיק בשו"ת כרך של רומי שכל שכן בנדוננו שאין אנחנו מבטלים תקנת חכמים על ידי המוסיקה ועוד ששפיר אנחנו חשובים בעיני הנוצרים ואם כן יש לנו לחוש ללעג הגויים.

ולא נראים דבריו ואין הגדון דומה לראיה כי הרמב"ם והרשב"ש מיירי במה שהגויים מחזיקים כבזיון לעשות בבתי תפלתם ולכן אין לנו לעשות כן בבתי הכנסת שלנו משום חילול השם אבל לא שנתחייב לעשות מה שהגויים תופסים כיקר ותפארת בתפילתם, ולפי דבריו נידמה לתפילתם בכל ואילו התורה הזהירה ופן וגו' לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני עכ"ל. וגם הוא הרגיש בזה ובדף ד' עמוד ב' הקשה שלפי זה נצטרך ללכת בגלוי ראש כמו שהם עושים בתוך כנסיותיהם וכן לתלות בבתי הכנסת תמונות של אבותנו הקדושים כמו שהם תולים תמונות הקדושים שלהם כי התמונות מביאות ההכנעה בזכרם קדושתם והתהלכותם תמימים עם ה', ודחה כי הם מלהזכיר כיון דהוי איסור תורה לעשות פסל וכל תמונה וכן גילתה תורה באשה ובמצורע שגלוי ראש לבזיון יחשב. ולא ידענא, כי אפשר לעשות צורות שוקעות או שטוחות באופן המותר עיין בורה דעה סימן קמ"א, וגם לדבריו הא תינח מה שאסרה תורה או שאסרו חז"ל עדיין וכי נצטרך להכניס עוגב

אינו קול אשה וכן דעת הגמור' וצלה'ה, ורק אם מגרה יצר הרע בנפשיה אסור כמו בכל דבר ואינו תלוי בקול אשה וכן יש לאסור לשמוע זמר אשה גופא אפילו אינו מגרה יצר הרע בנפשיה כיון שנזכר בתלמוד.

ובשו"ת אגרות משה שם סימן נ"ז אסר לשמוע נגוני ע"ז אפילו על ידי רדיו או תקליט והביא ממסכת חגיגה דף ט"ז עמוד ב' ששאלו למה אלישע בן אבויה יצא לתרבות רעה ותרצו זמר יווני לא פסק מפומיה עכ"ל ופרש מהרש"א שהיתה מינות בזמר עצמו, ומשם הוכיח בשו"ת אגרות משה שיש איסור גדול בשירה כזאת שאפשר לבוא ממנה לידי מינות והרבה לתמוה על רש"י שפרש שהיה לאלישע בן אמייה להניח מלומר משום חורבן הבית כדכתיב (ישעיה כד) בשיר לא ישתו יין עכ"ל ועיין במסכת גיטין דף ז' עמוד א' כי אטו בשביל זמר אחרי החורבן שהוא איסור דרבנן יצא לתרבות רעה עיי"ש. ולע"ד הנה גם רבנו אברהם מן ההר במסכת חגיגה שם כתב כפרש"י וכן הרא"ש במסכת מועד קטן פרק ג' סימן י"א כתב שאלישע בן אבויה היה מתעסק בספרי מינין ושותה במיני זמר עכ"ל והיינו פרש"י שהיה מזמר על היין, ובאמת פרש"י מוכרח לפי גרסתו בגמרא זמר יווני לא פסק מביתו עכ"ל ולא גרס מפומיה וגם באר טעמו שלא משום עונש על הזמר יצא לתרבות רעה שהרי בלאו הכי היה קורא בספרי מינות, אלא שכיון שהיה עוסק בתורה היתה תורתו צריכה להגן עליו אלמלא הזמר. ואמנם גם לפי הגרסה לא פסק מפומיה עכ"ל ולפי פרוש המהרש"א שונה אלישע בן אבויה כיון שהיה בעצמו מזמר וגרוע משמיעה וגם לא פסק מפומיה שהיה עושה כן תדיר ולא באקראי, וגם פשיטא שהיה מבין מה ששר דאם לא כן מאי מינות משכא שייך בזה. ולכן לשמוע מעל הרדיו וכו' באקראי מוסיקה כנסייתית שאינו מבין לשונה נראה לע"ד שמתר ובתנאי שאין בלבו טינא כלל.

יהודה הרצל הנקין

ד' הלא אסור לקרב אל פתח ביתה, ברם לא נתפרש מהו אחרי הפרגוד. ומה שהקשיבו לקולות ע"ז, יש לאמר כיון שבקשו ללמוד צורת ההרמוניה לצורך התפילות הוי כלהבין ולהורות שמותר ודייק שכתב שרק גדולי החכמים הלכו שם ולא פשוטי העם, והקשבה לשיירי עובדיה אינה דומה להסתכלות בע"ז עצמה שאסור אף אם כוונתו רק להתבונן באופן עשייתה כמו שנראה בספר המצות לא תעשה ' עיי"ש. וממה שהיו מסדרים מאותם הקולות דבר פלא משמע שלא חיקו המנגינות עצמן אלא שינו והרכיבו דבר חדש ובאופן זה אינו אסור משום נגוני ע"ז.

ואולם לשמוע מוסיקה של ע"ז לשם הנאה בודאי אסור, לא בלבד בתוך כנסייה ששם אסור ללכת גם לשמוע קונצרט של מוסיקה קלאסית אלא אפילו באולם קונצרטים כל שהמקהלה היא של כנסייה שאז הזמרים מתכוונים לע"ז. ואפילו אם אינם מתכוונים לע"ז וכגון שהמקהלה היא של יהודים המזמרים מוסיקה כנסייתית בעו"ה מכל מקום ההולך שם נותן כבוד והדר לע"ז, ואם מכירים שם שהוא יהודי שומר מצוות הוי חילול השם. ואם מבין את הלשון אסור גם מצד האזנה לדברי ע"ז ומינות ולכן אין ללכת לקונצרט של מוסיקה גוספע"ל ועיין בשו"ת אגרות משה חלק יורה דעה חלק ב' סימן קי"א. וההולך לשמוע יצירת המשיח של הנדל אף על פי שהיא לא נכתבה לצורך תפילתם מכל מקום נותן כבוד והדר למשיחם וכל שכן אם הקהל עומד על רגליו בפרק האחרון לפי המנהג שייסד מלך אנגליה, וגם הלא מבין את הלשון שהוא באנגלית. ובכל מה שאסור מצד תוכנו אין הבדל בין זמרים בליווי כלי שיר לבין זמרים בלבד.

יא

ומיהו לשמוע מוסיקה כנסייתית באקראי דרך הרדיו או על ידי תקליט נראה שמותר אם אינו מבין הלשון כיון שאין כאן אלא שמיעת קול הברה וכמו שהסכימו האחרונים שאינו יוצא ידי קריאת המגילה וכו' על ידי הרדיו. ורבים כתבו שקול אשה ברדיו